

Megjegyzések egy tankönyv globális tipográfiai struktúrájához

Rövid – szűrőpróbaszerű – elemzésem tárgyát a Pázmány Ágnes és Permay Éva szerzőpáros által írt/összeállított LÁTÁS ÉS ÁBRÁZOLÁS A rajz és műalkotások elemzése tantárgyhoz a gimnázium I-III. osztálya számára című tankönyv első tizenhét oldala képezi (ahol a 16. és 17. oldalakat egy nyolcoldalas, zömmel színes illusztrációkat tartalmazó betét választja el egymástól). Ezt a tankönyvet a Tankönyvkiadó adta ki Budapesten 1991-ben. Elemző megjegyzéseimben csupán tényeket közlök, és nem keresem – mert nem is kereshetem – az ezekben a tényekben feltáruló következetlenségek okát.

1. Miként az egész könyvben, úgy ebben az első részben is az oldaltükör kétharmad–egyharmad arányban van vertikálisan kettéosztva, ahol a kétharmad rész tartalmazza a főszöveget, az egyharmad rész a megjegyzéseket és a fekete-fehér illusztrációkat. A főszöveg címei a következő négy hierarchiaosztályba sorolhatók:

- a) kövérrel szedett, csupa nagybetűs címek szürke háttér előtt;
- b) kövérrel szedett, ugyanolyan méretű, csupa nagybetűs címek fehér háttér előtt;
- c) kövérrel szedett, kisebb méretű, csupa nagybetűs címek fehér háttér előtt;
- d) kövérrel szedett, az előbbi mérettel azonos méretű, nagy és kis betűket egyaránt tartalmazó címek;
- e) a c)-vel analóg, de normál módon szedett címek.

Az 1. ábra baloldali oszlopa az első négy tematikus egység főcímeit és a negyedik tematikus egység teljes címstruktúráját mutatja, ahogy az a szóban forgó első részben található.

Az 1. ábra középső oszlopa ezzel szemben azt mutatja, hogy mi módon jelennek meg ezek a címek a könyv tartalomjegyzékében. Ebből az összeállításból jól látható, hogy a) a tartalomjegyzék nem tartalmaz valamennyi címet és nem tükrözi a címek hierarchiáját, valamint, hogy b) bizonyos címekhez esetlegesnek látszó módon vannak szerzőt jelölő nevek hozzárendelve. A következetlenségek egyik feltételezhető oka az lehet, hogy a tartalomjegyzéket a kiadó mindenképpen egy oldalon kívánta hozni, ami mind bizonyos (kevésebbé fontosnak ítélt) címek elhagyását, mind bizonyos tipográfiai elemek mellőzését szükségessé tehetette.

Az 1. ábra harmadik oszlopában annak megmutatására teszek kísérletet, hogy viszonylag minimális tipográfiai eszköz alkalmazásával is hogyan lehetett volna tükrözni a szóban forgó szövegrész címhierarchiáját. Egyben azt is érzékeltetem, hogy a tartalomjegyzékben feltüntetett szerzők nevének a címekhez való hozzárendelése nem hajtható végre egyértelműen.

2. Tipográfiailag nem kielégítően megoldott az ábrák szövegbeli elhelyezése sem. A *magyarozó-közlő rajz* című rész szövege a könyv 14. oldalán kezdődik el. A 15. oldalra kerül főbb típusainak a felsorolása a következő szöveggel:

„Ilyenek:

1. értelmező-elemző rajz: valamely tárgy, forma jellegzetességeinek kifejezésére szolgál;
2. szerkezeti rajz: tárgy, forma felépítését tárja fel;

3. funkciórajz: tárgy, forma működésének, használatának bemutatására készül;
4. valamely tárgy származásának, elkészítésének magyarázó rajza;
5. mennyiségek és viszonyok szemléltetési rajzai: diagram, kartogram, kartodiagram, sztereogram, grafikon, piktogram.”

E felsorolás első eleméhez, az értelmező-elemző rajzhoz a könyvben nem tartozik szemléltető anyag. Közvetlenül a felsorolás alatt az 5. ponthoz tartozó szemléltető anyag található. E szemléltető anyag alatt elkezdődik a *Műszaki rajz – műszaki ábrázolás* című rész, amit a 16. oldal tetején megszakít a 2., 3. és 4. ponthoz tartozó szemléltető anyagot – nem a felsorolást követő módon – tartalmazó táblázat. Ez azért is zavaró, mert a *Műszaki rajz – műszaki ábrázolás* című fejezet több olyan elemet tartalmaz, amelyek neve nagyon hasonlít a megszakító táblázat elemeinek neveihez. Ez a zavaró momentum kiküszöbölhető lett volna például az által, ha ez a két szemléltető anyagot tartalmazó táblázat meg lett volna számozva, s a felsorolást követően utalni lehetett volna arra, hogy melyik magyarázó-közlő rajz szemléltetése melyik számú táblázatban található.

Ezek a példák, úgy hiszem, kellő módon szemléltetik, hogy a tipográfia hogyan könnyítheti vagy nehezítheti meg egy-egy tankönyv használatát.

A CÍMEK HIERARCHIÁJA	A CÍMEK A KÖNYV	A CÍMEK EGY – A CÍMEK HIERARCHIÁJÁT
A KÖNYVBEN	TARTALOMJEGYZÉKÉBEN	TÜKRÖZŐ – TARTALOMJEGYZÉKBEN
BEVEZETÉS	BEVEZETÉS	BEVEZETÉS
A LÁTÁS FIZIOLÓGIÁJA	A látás fiziológiája	A LÁTÁS FIZIOLÓGIÁJA
ÉS TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI	és törvényszerűségei	ÉS TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI
	<i>(Pázmány Ágnes)</i>	<i>(Pázmány Ágnes)</i>
A LÁTÁS ÉS A GONDOLKODÁS	A LÁTÁS ÉS A GONDOLKODÁS	A LÁTÁS ÉS A GONDOLKODÁS(?)
ÁBRÁZOLÁS ÉS ALKOTÁS	ÁBRÁZOLÁS ÉS ALKOTÁS	ÁBRÁZOLÁS ÉS ALKOTÁS(?)
A MŰVÉSZI ÁBRÁZOLÁS	A művészi ábrázolás	A művészi ábrázolás
	<i>(Pázmány Ágnes)</i>	<i>(Pázmány Ágnes)</i>
A RÖGZÍTÉS EGYÉB MÓDJAI	A rögzítés egyéb módjai	A rögzítés egyéb módjai(?)
A VÁZLAT	A vázlat	A vázlat
A TANULMÁNY	A tanulmány	A tanulmány
KOMPOZÍCIÓS VÁZLAT	Kompozíciós vázlat	Kompozíciós vázlat
MAGYARÁZÓ-KÖZLŐ RAJZ	Magyarázó-közlő rajz	Magyarázó-közlő rajz
MŰSZAKI RAJZ –	Műszaki rajz –	Műszaki rajz –
MŰSZAKI ÁBRÁZOLÁS	műszaki ábrázolás	műszaki ábrázolás
FELADATOK		Feladatok
IRODALOM		Irodalom

1. ábra